

Drobec k podobi

Izidor Cankar kot prevajalec bolgarske poezije

Matej
Rode

Ustvariti si podobo Izidorja Cankarja, v celoti spoznati njegovo delo in osebnost presega zmožnosti še tako dobro pripravljenega simpozija. Cankar je bil tako mnogostranski in je deloval na tako različnih področjih, da bi bilo treba o tem še veliko govoriti in pisati. Saj je bil ne le umetnostni zgodovinar in pisatelj, bil je tudi urednik, politik, univerzitetni učitelj, organizator,

literarni zgodovinar, duhovnik. In ne na koncu tudi prevajalec. Če si hočemo ustvariti tako podobo, si moramo pomagati s tehniko mozaika. Le z zbiranjem in pravilno razporeditvijo posameznih podatkov, posameznih drobecov te podobe, bo v rokah spretnega ustvarjalca lahko nastala celotna podoba. Naj bo ta moj prispevek drobec k taki podobi. Ozrl bi se rad po tem, kaj je ustvaril Izidor Cankar kot prevajalec.

O Cankarju kot prevajalcu je bilo že nekaj napisanega. Najzanimivejši prispevek je vsekakor članek Branka Gradišnika z značilnim naslovom: Izidor Cankar, nesojeni mojster prevajanja in njegovi prevodi iz angleške književnosti v knjigi *Iz zgodovine prevajanja na Slovenskem*, Ljubljana 1982. V njem med drugim spoznamo, da Cankar sam ni kdo ve kaj cenil svoje prevajalsko delo. In kljub temu ga je prevajanje spremljalo vse življenje. Prva knjiga, ki jo je objavil, je bil prevod. Bil je to roman irskega pisatelja Patricka Augustina Sheehana *Dolina krvi*. Izšel je 1909. Podpisan je bil sicer s psevdonimom Franc Bregar in še ni jasno, kolikšen je Cankarjev delež pri tem prevodu. Sam ga je, sodeč po bibliografijah, štel za svojega. Da se je tudi drugače zanimal za prevajanje in njegove probleme, dokazujejo tudi njegovi članki iz tistega časa. Tako je med njegovimi prvimi prispevki v *Domu in svetu* leta 1906 tudi njegova nepodpisana ocena prevoda knjige *Razporoka francoskega pisatelja Paula Bourgeta*, ki ga je napravil Anton Kalan. O njegovem zanimanju za prevajanje priča tudi članek o prvem prevodu Molièra pri Slovencih, ki ga je objavil v *Domu in svetu* 1908. Kot aktivni prevajalec pa se je od časa do časa pojavljal nato vse do konca življenja. Tako je 1911. objavil Dickensovo *Povest o dveh mestih* in 1917. Reneja Bazina *Gruda umira*. Nato, kot priča njegova bibliografija v *Letopisu SAŽU* 1954, sledijo še 1927. *Moj mali hlaček Andréja Lichtenbergerja*, 1937. *Dve razpravi Immanuela Kanta*.

Po drugi vojni pa je objavil W. M. Thackeraya *Semenj ničevosti* 1946., J. Swifta *Gulliverjeva potovanja* 1951., A. Trollopa *Pod zvoniki Barchestra* 1951., Sinclaira Lewisa *Babbitt* 1953. in končno tik pred smrtjo 1958. še Andréa Mauroisa *Temno hrepenenje*. Vsa ta tako razporejena, pisana in bogata prevajalska dejavnost Izidorja Cankarja še čaka svojega podrobnejšega raziskovalca, kajti marsikaj je ostalo še

do danes nepojasnjeno. K temu raziskovanju bi rad prispeval nekaj podatkov o Cankarjevem prevajanju bolgarske poezije. Namenoma pravim o prevajanju bolgarske poezije in ne o prevajanju iz bolgarščine. Saj bolgarščine ni mogel znati. Ali vsaj toliko ne, da bi lahko prevajal poezijo iz tega jezika. Sploh bo treba še preučiti Cankarjevo poznavanje jezikov. Naj opozorim samo na eno podrobnost. Čeprav v podnaslovih svojih prvih dveh prevodov: *Dolina krvi* in *Povest o dveh mestih* izrecno pravi, da sta bila napravljena iz angleščine, obstaja sum, da ni prevajal iz izvirkov. Saj sam pravi v svojem prispevku za Slovenski biografski leksikon, da je »... prevajal iz francoščine in nemščine (Dickens, Bazin) ...«. Torej angleščine tedaj, ko je pisal ta prispevek, ni štel med tiste, ki jih obvlada. To je gotovo problem, ki še čaka svojo razlago.

Predmet našega razmišljanja so prevodi pesmi Elisavete Bagrjane. Zanimivo, da jih Cankar v svoji bibliografiji, ki jo je pripravil pred izvolitvijo za rednega člana SAZU, ne omenja. Gre za devet pesmi, ki so izšle pod skupnim naslovom *Iz pesmi Elisavete Bagrjane* v reviji *Sodobnost* 1933. v 12. številki na straneh 532—538. Bili so to prevodi pesmi *Save our souls!*, *Materina pesem*, *Bretanja*, *Moja pesem*, *Školjka*, *Rekviem II*, *Tihi glas*, *Večna ter tretja pesem* iz cikla *Življenje*, ki je hotelo postati pesem. Skupaj kakih dvesto verzov.

Kdo je Elisaveta Bagrjana in kako je prišlo do teh prevodov? Elisaveta Bagrjana (rojena 1893) je bolgarska pesnica, ena najboljših, ki jih premore bolgarska književnost. Obenem pa je bila tudi velika prijateljica Slovencev in njihove besedne umetnosti. Prevajala je I. Cankarja, Gradnika, Župančiča, Grudna, po drugi vojni pa tudi Bora, Jarca, Klopčiča in Vipotnika. Najpomembnejši je njen prevod *Kralja na Betajnovi* Ivana Cankarja. Dramo so kmalu po drugi vojni z uspehom prikazovali ne le v Sofiji, ampak tudi na podeželju. O kakovosti njene poezije priča med drugim tudi dejstvo, da smo Slovenci do sedaj v knjižni obliki izdali le pesmi *Hrista Boteva* in zbirko pesmi *Elisavete Bagrjane* (Zbirka *Lirika*, MK Ljubljana 1978).

Bagrjana je ne samo pisala pesmi, temveč se je veliko ukvarjala tudi z mednarodnimi stiki med besednimi umetniki. Bila je članica bolgarskega Penkluba od njegove ustanovitve. In to zelo aktivna članica. Sodelovala je na vseh predvojnih mednarodnih srečanjih te organizacije. Tako se je na poti za Budimpešto, kjer je bil 1932. kongres mednarodnega PEN, ustavila tudi v Ljubljani. Tu se je seznanila z mnogimi našimi kulturnimi delavci in umetniki. Z Izidorjem Cankarjem se je bliže seznanila naslednje leto v Dubrovniku, kjer je bil znani kongres PEN klubov. Po kongresu jo je Cankar povabil k sebi na dom. Iz tega znanstva se je razvilo prijateljstvo. Bagrjana je nato še večkrat prišla na počitnice v Slovenijo. Tako se je vživela v novo okolje, da so ji slovenski pisatelji pravili kar »naša Liza«. Pesnici pa je bivanje v Sloveniji tako ugajalo, da je napisala celo nekaj pesmi, posvečenih Sloveniji in Vikrčam, kraju, kjer je največkrat bivala. In to prijateljstvo med Bagrjano in Cankarjem je bilo vzrok, da se je Izidor Cankar lotil prevajanja njenih pesmi.

Objavljeni prevodi so zanimivi tudi zaradi tega, ker jim je Cankar napisal kratek predgovor, v katerem je razložil nastanek teh prevodov.

Obenem pa je razkril svoje poglede na prevajanje in na zahteve, ki jih ima do prevajalca. Med drugim pravi:

»O slovenskem prevodu je pripomniti, da so pesmi izbrane tako, kakor se je zdelo, da bodo pesnico mogle najbolj vsestransko predstaviti. Prevod se ritmično tesno oklepa originala in je skoraj dobeseden; zato so nekatere pesmi ostale v slovenščini nerimane, druge pa so prevedene le v asonancah — kjerkoli je bilo izbirati med zvestobo smislu, podobi, ritmu originala in med rimo, se je prevod odločil proti rimi . . .«

Nedvomno je zanimiva tudi ugotovitev, da je »E. Bagrjana slovenski prevod pregledala in odobrila . . .« Vendar menim, da je bil delež Bagrjane pri nastanku teh prevodov dosti večji. Prav gotovo je pesmi tudi sama izbrala. Cankar nikakor ni mogel poznati vsega nje-nega opusa, saj pravi v uvodni besedi, da je imela pesnica tedaj za seboj že dve uspešni pesniški zbirki in vrsto objav v periodičnem tisku. Nedvomno mu je Bagrjana sama pomagala tudi pri prevajanju. Predstavljam si, da mu je pesmi v izvorniku prebiral naglas, da bi lažje spoznal njih ritem in ostale prvine vezane besede. Glede pomena pa sta si verjetno pomagala s francoščino. To je bil namreč njun sporazumevalni jezik.

O kakovosti prevodov tukaj ne bom govoril. Za kaj takega je treba več časa in več prostora. Opozoril bom le na to, da je Katja Špur, ki je pripravljala že prej omenjeno knjigo prevodov pesmi Elisavete Bagrjane, vanjo vključila tri Cankarjeve prevode. To so pesmi Večna, Save our souls! in Tudi jaz bi mogla. Pri tem je le tu in tam prav rahlo kaj popravila. Je pa sama na novo prevedla kar pet pesmi, ki jih je Cankar vključil v svoj izbor. Gre za pesmi Materina pesem, Moja pesem, Školjke, Requiem II in Tihi glas. Le ene, Bretanja, sploh ni upoštevala. Pesmi, ki jih je Špurova vključila v to knjigo, je izbral Peter Dinekov, bolgarski literarni zgodovinar in pisec spremne besede. To je še en dokaz, kako dober je bil izbor pesmi, ki jih je prevedel Cankar. Gotovo je tudi to dokaz, da je Bagrjana izbrala pesmi, ki naj jih prevede.

Kot zanimivost bi rad opozoril na majhno podrobnost. Prevodi so bili objavljeni le pod značko N. C. Gotovo bi bilo zanimivo ugotoviti, zakaj se Cankar pod prevode ni podpisal. So vzroki zgolj estetske narave? Je vprašanje sodelovanja v Sodobnosti? Da je vztrajal pri tem, naj bi njegovega imena ne omenjali, priča tudi naslednji podatek. Enega od prevodov, pesem Moja pesem, so objavili še enkrat, v Slovencu 1937, v času splošne evforije bolgarsko-jugoslovanskega prijateljstva. Tudi tokrat prevajalec ni bil podpisan. Prevod je opremljen z oznako Neznani. Kaj je bil razlog za to? Je Cankar sploh vedel, da bodo prevod objavili, saj je bil takrat že v diplomatski službi zunaj Slovenije? Preučevalci Cankarjevega prevajanja bodo morali odgovoriti še na številna vprašanja.

Eno pa je gotovo: Izidor se je lotil prevajanja bolgarske poezije iz prijateljstva do bolgarske pesnice Elisavete Bagrjane. Temu prijateljstvu se imamo zahvaliti, da smo Slovenci dobili vsaj nekaj prevodov iz bolgarščine. Razen redkih izjem do tedaj nismo imeli v slovenščino prevedene nobene bolgarske pesmi. In še dolgo po tem, pravzaprav

vse do osvoboditve, zopet z redkimi izjemami, Slovenci nismo prevajali bolgarske poezije. Zato so Cankarjevi prevodi toliko bolj pomembni.

Prevodi pa pomenijo le epizodo v razvojni poti Cankarja prevajalca in so skupaj s še nekaterimi sporadičnimi poskusi (Lichtenberger, Kant) le most med zgodnjim obdobjem, v letih 1909 do 1917 in poznim, po drugi svetovni vojni od 1946 do 1958.

Še po nečem so zanimivi prevodi pesmi Elisavete Bagrjane. To so menda edini prevodi vezane besede, ki jih je Cankar objavil. Že zaradi tega zaslužijo še podrobnejše preučitve.

Ta majhen drobec naj prispeva h kolikor je mogoče popolnejši podobi Izidorja Cankarja. Le s skrbnim zbiranjem in prebiranjem takih in podobnih drobcev bo mogoče izoblikovati mozaik, ki naj predstavlja mnogostrano osebnost in raznoliko delo našega umetnika in človeka.